

Sota näkyy meissä yhä

Talvisodan muistopuheet on pidetty, mutta sodan jäljet eivät vaimene vielä, arvioivat asiantuntijat. Sota elää edelleen esimerkiksi välttelevinä kiintymyssuhteina ja sankaritekojen janona. Trauma on saattanut periytyä myös geneettisesti.

■ TEKSTI JAANA AHLBLAD ■ KUVAT LEHTIKUVA

Talvi- ja jatkosodassa kuoli tai katosi yli 90 000 suomalaista. Heitä jäivät suremaan vanhemmat, lesket ja lapset. Lisäksi noin 200 000 suomalaista haavoittui. Sota kosketti sotilaiden ja heidän omaistensa lisäksi koko yhteiskuntaa. Sota lopetti lapsuuden, vei evakkotielle ja aloitti säännöstelyn niukat vuodet. Se toi mukanaan huumeaallon ja sukupuolitaudit. Alkoi raskas jälleenrakennusaika. Vuosia kestäneen sodan kollektiivista traumaa ei päästy työstämään tuoreeltaan ja vaikenemalla vauriot vain syvenivät.

Haavat olivat usein elinikäisiä, kuten eräs tarina kiteyttää: ”Isäni kertoi kaksi viikkoa ennen kuolemaansa, ensimmäisen ja ainoan kerran elämässään, että veli jäi rintamalle haavoittuneena.” Mistä ei voi puhua, siitä on vaiettava. Mitä ei voi muistella, sitä ei voi unohtaa.

Lääkärilehti kysyi yhdeksältä eri alan asiantuntijalta näkemyksiä siitä, näkyykö sota yhä meissä. Jos näkyy, niin miten?

LKT Jussi Huttunen: Annostupakat jäivät

Talvi- ja jatkosodissa menehtyi noin 90 000 suomalaista ja noin 50 000 jäi pysyvästi invalideiksi. Sota-aika ja sotien kokemukset ovat vaikuttaneet myös muilla tavoilla kansakunnan terveyteen. Usein mainittu esimerkki on tupakoinnin yleistyminen sotavuosina. Ainakin osa sepelvaltimotaudin ja keuhkosyövän lisääntymisestä sotavuosien jälkeen johtui jatkosodan aikaisesta päätöksestä jakaa kaikille rintamamiehille ”annostupakat”.

Ns. Barkerin hypoteesin mukaan äidin niukka ravitsemus lisää sepelvaltimotaudin, aikuistyyppin diabeteksen ja skitsofreniaan yleisyyttä. Viiden sotavuoden aikana elintarviketilanne oli ajoittain huono. Erityisesti keväällä 1942 ruokaa oli vähän ja osa väestöstä eli nälkäräjällä. Noina jaksoina ja välittömästi niiden jälkeen syntyneiden lasten terveydessä ei näytä kuitenkaan olevan mitään poikkeavaa.

Huttunen on sisätautiopin professori, ”nälkäsyksynä 1941 syntynyt ja itsensä terveeksi tunteva”.

Sosiologian dosentti Sari Näre: Tunneilmasto on vieläkin kylmä

Sota näkyy suomalaisessa tunnekuulttuurissa siinä, että suomalaiset ovat keskimääräisesti välttelevämpiä kiintyneitä. Toki Suomessa oli puutteesta johtuen suhteellisen kylmä tunneilmasto jo ennen sotaa, mutta sota syvensi tuota ilmapiiriä. Koska isät taistelivat rintamalla ja naiset tekivät paitsi töitä, myös osallistuivat laajamittaisesti maanpuolustustöihin kotirintamalla, lasten täytyi pärjätä jo varhain omillaan ja kantaa aikuista vastuuta. Monet sota-ajan lapset joutuivat kantamaan erilaiset menetykset yksin ja jäivät vaille lohdutusta.

Oman lisänsä välttelevien kiintymyssuhteiden syntymiseen toi neljän tunnin syöttövälejä ohjeistanut imetysoppi, joka sai vaikutteita saksalaisesta ns. mustasta pedagogiikasta. Jos sitä noudatettiin orjalisesti ja jätettiin imeväinen itkemään nälkäänsä seuraavaan syöttöaikaan asti, tämä oppi ettei omiin tarpeisiin vastata tunteisiin vetoamalla. Ei lieneäkään ihme, että suomalaiset ovat aikataulukansaa...

Näre on tutkinut muun muassa väkivaltaa ja sota-ajan tunneperintöä.

LKT Matti Ponteva: Työnteosta tuli lääke

Sotaveteraanien kohdalla on hieman kliseisesti, mutta paikkansa pitävästi sanottavissa ”ettei sieltä kukaan entisellään takaisin tullut”. Varsinaista psyykkistä ylisairastuvuutta ei sotien jälkeen ole kuitenkaan tutkimuksissa osoitettu.

Tosin veteraanien omaehtoiset vertaistukijärjestelyt ovat saattaneet altistaa alkoholin liikkakäytölle, eivätkä häiriintyneisyyttä lievemmät persoonallisuuden muutoksetkaan ole olleet harvinaisia. Suuri enemmistö selviytyi kuitenkin paneutumalla sodan jälkeen välttämättömään ahkeraan työntekoon.

Eläkkeelle jääminen tai muu ajankäyttöön vaikuttava muutos on nyttemmin voinut aktivoida sodan traumaattisia vaikutuksia. Joillakin veteraaneilla sota voi siten näkyä enemmän kuin joitakin vuosia sitten, mutta selvä valtaosa on kuitenkin toipunut sotaan liittyneestä traumaattisesta kriisistään normaalisti ja pysyvästi.

Psykiatrian erikoislääkäri Ponteva on erikoistunut sotilaslääketieteeseen.

LT Ritva Tuomaala: Keskustelu vapautui vasta äsken

Sota näkyy veteraanien ja muidenkin sota-aikaa eläneiden henkilöiden elämässä. Osalla on ollut raskaita menetyksiä ja suruja, osalla fyysisiä tai henkisiä vammoja, joita vaikeneminen on

osaltaan pahentanut. Heidän kantamansa vaikeudet ovat saattaneet heijastua lapsiin ja joissakin tapauksissa heidänkin lapsiinsa.

Toisaalta monet hyvin raskaita kokemuksia kohdanneet henkilöt ovat voimavarojensa turvin selviytyneet.

Sodasta on jo kauan. Viimeisen vuosikymmenen aikana on tapahtunut keskustelun vapautumista, joka on avannut historian tuntemusta ja lisännyt isänmaamme vapauden ja veteraanisukupolven arvostusta.

Tuomaala on tehnyt väitöstutkimuksen lappilaisten huutolaisten, sotavankien ja partisaanien uhrien elämäkulusta, terveydestä ja sairauksista.

Dosentti Tiina Paunio: Käyttäytymismallit periytyvät

Sikiöaikainen ja myöhempi kasvuympäristömme sekä saamamme hoiva muokkaavat elimistömme toimintaa ja tulevia käyttäytymismallejamme. Näin traumat voivat periytyä sukupolvelta toiselle; toistamme lapsuutemme kokemuksia omista jälkeläisissämme.

Molekyylitasolla tämä prosessi sisältää geenien toimintaa sääteleviä, mutta varsinaisen emäsjärjestyksen ulkopuolisia ns. epigeneettisiä mekanismeja. On mah-

dollista, että traumat voisivat periytyä myös suoraan ituradan solujen epigeneettisten muutosten kautta.

Eläinkokeista tästä on jo näyttöä, mutta tutkimusnäyttö ihmisistä on niukkaa ja perustuu lähinnä epäsuoraan, epidemiologisesta tutkimuksesta saatuun tietoon.

Paunio on tutkinut muun muassa psykiatristen häiriöiden perinnöllistä taustaa.

Professori Tuula Tamminen: Toistamme aiempia traumoja

Kehitystieteelliset tutkimukset osoittavat, miten vanhempien pelot ja toiveet ohjaavat lasten psyykkistä kypsymistä, koska ne oleellisella tavalla vaikuttavat siihen, miten aikuinen toimii vanhempiana. Traumaattiset kokemukset, siis ne jotka jättävät ihmiseen käsittelemättömiä pelkoja, siirtyvät vanhempi-lapsisuhteen kautta seuraavalle - ja voimakkuutensa mukaan - seuraaville sukupolville.

Vanhemmuuden ydin eli kiintymyssuhteen laatu muovaa sitä, miten nämä ylisukupolviset pelot koetaan ja mihin kaikkeen ne yksilön elämässä vaikuttavat.

Oman lääkärinurani aikana olen nähnyt lukemattomien suomalaislasten silmissä niin sodan kauhut kuin itsenäisen maan rohkeuden ja riemun.

Tamminen on lastenpsykiatri.

LKT Jussi Kauhanen: Sankaritekojen jano ei sammuu

Tiedämme tutkimuksista, kuinka suuri merkitys elämän varhaisvuosilla on jatkon kannalta. Osin jopa aikuisiän terveys määritty lapsuuden kokemusten kautta. Suomessa on sadoin tuhansin niitä, joiden lapsuusvuosia värittivät isien ja ukkien sotajutut ja psyykkiset traumat.

Oma kansakoulunopettajani oli talvisodan veteraani ja sotainvalidi. Hän oli haavoittunut vaikeasti kranaattitulesta alkuvuodesta 1940. Traumat olivat myös henkisiä, ja oppilaat saivat niistä osansa. Voi vain arvailla, kuinka paljon niitä on siirtynyt jo eteenpäin, seuraaville sukupolville.

Talvisota näkyy yhä koko kulttuurisamme. Miksi me janoamme sankaritekoja, miksi kamppailemme taukoamatta paikasta kansakuntana muiden joukossa?

Taisto ei ole vielä tauonnut.

Kauhanen on sosiaalipsykiatrian professori.

Historioitsija Jenni Kirves: Emme uskalla sitoutua

Sodan jälkeen perheissä naiset joutuivat usein kannattelemaan ja hoivamaan vammautuneita miehiään. Sodan takia monilla miehillä jäi nuoruus elämättä ja myöhemmin nämä emotionaalisesti keskenkasvuiset miehet eivät aina osanneet olla läsnä perheelleen, vaan pakenivat työhön ja miesporukoihin.

Myös posttraumaattinen stressi aiheutti henkistä poissaoloa, kun miesten energia meni trauman hallintaan. Isät olivat arvaamattomia, itsehillinnän ja räjähdysherkkyyden välillä tasapainoilevia miehiä, joita monissa perheissä äiti ja lapset joutuivat jopa pelkäämään.

Isät jäivät lapsilleen vieraaksi ja aviopuolisot toisilleen etäisiksi. Tällaiset parisuhteen ja perhe-elämän mallit siirtyvät helposti eteenpäin, kun niitä toteutetaan tiedostamattomalla tasolla sukupolvesta toiseen.

Jälleenrakentajien lapset oppivat varhain yksinselviämisen eetoksen, kun vanhemmilla ei ollut aikaa eikä voimavaroja. Kiintymyssuhteet perheissä jäivät vältteleviksi. Tällainen kiintymys-

suhde siirtyi helposti eteenpäin. Lapsuuden kiintymyssuhteet vaikuttavat aikuisiän ihmissuhteisiin ja saattavat näkyä kyvykkyydessä sitoutua parisuhteeseen ja avioliittoon.

Sodasta ole kulunut edes yhden ihmisiän pituista aikaa, eli jäljet ovat vielä melko tuoreet.

Kirves on tutkinut muun muassa toisen maailmansodan vaikutusta lapsuuteen.

LT Riitta Kauppila: Peittoamme ruotsalaiset empatiakyvyssä

Kysyin ruotsalaiselta ystävältäni, vai kuttaako 200 vuotta osallistumattomuutta sotiin nykyruotsalaisten asenteisiin? Vastaus tulee epäröimättä: ”Totta kai.”

Ystäväni esittää jonkin verran yllättäen esimerkkinä sen seikan, että sotakokemuksen puuttuessa monet ruotsalaiset osoittavat vain vähäistä ymmärtämystä niiden ihmisten kärsimyksiä kohtaan, jotka ovat sodan jaloissa tällä hetkellä.

Hänen mielestään ruotsalaiset uskovat liikaa neuvottelun mahtiin. Puo-

lueettomuuskin on usein ollut vain sitä, että on vaihdellen pidetty sen sotivan osapuolen puolta, joka on ollut Ruotsille edullista. Sen jälkeen seuraa edelleen: ruotsalaiset pitävät kaikkea hyvää ja hyvinvointia luonnollisena: ”De

tar förgivet när de stekta sparvarna flyger i munnen”.

Ystäväni mukaan kahdensadan vuoden keskeytyksetön turvallinen kehitys on johtanut siihen, että ihmiset toimivat yleensä vähemmän kunnianhimoisesti oman yksilöllisen kehittämisensä puolesta tai maansa puolesta kuin esimerkiksi suomalaiset tai saksalaiset. Tämä turvallisuus on johtanut myös henkiseen valmistautumattomuuteen suuronnettomuuksien varalta, kuten nähtiin esimerkiksi Estonian uppoamisen yhteydessä.

Näistä mielipiteistä kehkeytyi mielenkiintoinen suomalais-ruotsalainen keskustelu.

Ruotsissa 10 vuotta työskennellyt Kauppila on THL:n oikeuslääkintäyksikön päällikkö.

